

הרב שלמה אבינר רב היישוב בית אל

כשרות רב היישוב לדון בענייני היישוב

שאלה: האם רב של יישוב כשר לדון דיני ממונות בין חבר היישוב לבין היישוב? הרי הוא נוגע בדבר, כי אם היישוב יזכה בדין, תהיה לכך הנאה עקיפה לרב.

דין נוגע

בגמרא מסופר על ספר תורה שנגנב מן העיר, ואין דנים בזה בפני דייני אותה העיר, שהרי אם ספר התורה יישאר בה הם יהנו ממנו בקריאת התורה. אם יש כמה ספרי תורה בעיר, מותר להם, שהרי יכולים הם "להסתלק" מאותו ספר ורק ליהנות מאחרים (בבא בתרא מג א).

על פי זה, נפסק שבענייני מס אין דנים בדייני העיר, מפני שיש להם חלק בו (שו"ע חו"מ ז יב).

ענייני כלל ישראל

מעשה שהיה דין ודברים בין אנשי ירושלים ואנשי צפת לגבי חלוקת צדקה שבאה מתוך לארץ. פסק החתם סופר שאין שום בית דין בארץ-ישראל שאינו נוגע בדבר, ועל כן יפה עשו המפשרים באמסטרדם שמסרו הדבר לבית דין בארם צובה הסמוכה, שאינם נוגעים בדבר (שו"ת חת"ס יו"ד רלד).

על פי זה כתב האדמו"ר מסטמר שענייני הממשלה והמפלגות שבתוך הממשלה שהפרנסות והרבה ענייני כבוד וממון ושאר צרכים בין לעניינים בין לעשירים תלויים בזה, אין ספק שכולם נוגעים בדבר וכל שכן בענייני ממשלה שהרבה תועלויות תומרות תלויים בה ואין לדון בזה אלא במדינות שחוצה לה שאינם נוגעים כל כך (ספר יואל משה). הקושיה שלו נכונה, אך הפתרון אינו מעשי.

ספק נגיעה

מעשה בקהילה שעשו תקנה שאין לייסד בית כנסת נוסף. כאשר השאלה עמדה על הפרק, יש שרצו לפסול את הדיין בתור נוגע, שמא יעזבו מתפללים את בית המדרש שלו. נפסק שאין הוא פסול כי אין זה בטוח שבית הכנסת שלו יתרוקן, כך שזו ספק נגיעה (שו"ת שמו משה חו"מ סי' כא). המקור הוא תרומת הדשן שנגיעה פוסלת רק אם תהיה הנאה ודאית לדיין אפילו בדרך רחוקה. אבל בשביל הנאה תלויה על ספק לעתיד, אינו נפסל (סי' שנד).

וכן לעניינו, אין זה ודאי שאם היישוב יזכה בדין אצל הרב, תהיה לו מזה תועלת כל שהיא, אפילו רחוקה; ויש לבדוק כל מקרה לגופו.

קבלה

מה יהיה הדין אם שני הצדדים יקבלו ברצונם החופשי להתדיין בפני רב היישוב?

מעשה באחד שקיבל עם קנין לדון אצל חכם הקהילה, ואחר כך טען שזה היה קנין בטעות, כי הוא לא נתן אל לבו שהחכם נוגע בדבר. פסק המהרי"ט צהלון שזו טענה נשמעת, כי לא רבים יחכמו ולא כולם יודעים שהחכם נוגע (שו"ת מהרי"ט סי' קיא). אבל בנדון שלנו, כולם יודעים שתתכן נגיעה כוללת, לכן אין לפסול אלא אם כן יש נגיעה מפורטת לרב בנושא הנדון.

תקנה

בשולחן ערוך נפסק: "אם עשו תקנה או שיש מנהג העיר שדייני העיר ידונו אף על ענייני המיסים דינם דין" (שו"ע חו"מ יב ז). הגר"א הביא מקור לכך שרש"אין בני העיר להתנות בעניינים ממוניים שונים של העיר (בבא בתרא ח ב. תוס' בבא קטז ב ד"ה ורש"אין), וצ"ל: "אפילו נגד הדין". בדבר שבממון מועיל תנאי.

לכן ועד הנהלה בעצמו אינו פסול להחליט בענייני היישוב מטעם נוגע, שהרי מראש קבלו אותו על דעת כן. אלא אם כן יש נגיעה יחודית לאחד מחברי הועד. וכן חברי הכנסת והממשלה נבחרו מראש כדי שיחליטו על ענייני הכלל, אף שיתכן שיש להם נגיעה.

האם רב היישוב נבחר מראש על דעת כן שיוכל לדון על אף בעית הנגיעה? הרא"ם פוסק שהאפשרות לפסול את הדיין בענייני העיר משום נגיעה, רק ניתנת לבן עיר אחרת, אך לבני אותה העיר הוא נאמן דמעיקרא קבלו אותו עליהם (שו"ת רא"ם סי' יב). אבל החיד"א כותב שכל הפוסקים חולקים על זה (פתי"ש סי' לו ס"ק יא בשם ברכ"י). אם כן, אין לרב קבלה אוטומטית.

מעשה בדיין שרצה לכוף אחד מבני העיר לדון אצלו עם הקהל בדבר הנוגע לטובת העיר, בטענה שהוא מרא דאתרא ונתקבל בהסכמת טובי העיר שלא יוכל אף אחד לזוז ממשפטו לבית דין בעיר אחרת. אך אותו אדם רצה לדון בעיר הסמוכה בסלוניקי. נפסק שהוא צודק כי כל בני העיר נוגעים והדיין בכללם (שו"ת מגן גיבורים סי' כו). אם כן, שונה הרב משבעה טובי העיר, כלומר ועד ההנהלה, כי זה האחרון ודאי התקבל על אף שנוגע, אך לרב יש צורך בהסכמה מפורשת.

מנהג

אך אם המנהג הוא שהרב דן בענייני היישוב, זה כמו תקנה. כתב הרדב"ז שחכמי ישראל הם כאילו קבלום, שהרי בירושלים כל דין דן שנה אחת, ואחר כך זהו התור של דין אחר, וכן במצרים. ובכל המקומות דן הדיין הממונה בתביעות בין יחיד לצבור (שו"ת הרדב"ז ח"א סי' יא).

החכם צבי הוסיף על פי דברי הרדב"ז האלה שהרב אב בית דין יכול לדון אפילו יחידי כיון שקבלוהו עליהם (שו"ת חכם צבי סי' קלא. ע"י פתי"ש ס"ק כז).

סכום

יכול רב היישוב לדון בין תושב לבין היישוב בעניין ממוני, באחד מתנאים אלה:

- א. אין זה בטוח שיש לו נגיעה אפילו רחוקה.
- ב. שני הצדדים מסכימים.
- ג. יש החלטת הצבור בנדון.
- ד. יש מנהג קבוע בנדון.

ואמת ושלוש אהבו.